

LINGUISTICA

17

LETTICA

2008

Valda SALMIŅA**Armēņu īpašvārdu atveide latviešu valodā**

Mūsdienās, pieaugot starpvalstu un starpkultūru sakariem, arvien nozīmīgāka kļūst īpašvārdu (personvārdu, vietvārdu) adekvāta atveide tulkojumos, uzziņu literatūrā, preses izdevumos, kā arī zinātniskajā literatūrā.

Iepriekšējās desmitgadēs izdotajā uzziņu literatūrā un presē Armēnijai veltītajos rakstos nācās sastapties ar neprecīziem īpašvārdu atveides variantiem, ko veicinājusi avota valodas nepārzināšana, atveides normu trūkums, starpniekvalodas ietekme uz īpašvārdu atveidi, kā arī nepieciešamība atveidot latviešu valodai netipiskas skaņas.

Ja ģeogrāfisko nosaukumu oriģinālformu identificēšana ir kļuvusi vieglāka, pateicoties tīmeklī pieejamajiem vietvārdu sarakstiem transliterētā formā, kā arī karšu izdevumiem, kur līdzās armēniskajiem nosaukumiem dota arī to latīņalfabētiskā transliterācija, citādi tas ir ar personu priekšvārdiem un uzvārdiem, kas parasti atveidoti saskaņā ar armēņu īpašvārdu atveides noteikumiem krievu valodā (pēdējos gados – arī angļu valodā).

Lai gan latviešu valodā citvalodu īpašvārdi tradicionāli tiek atveidoti pēc fonētiskā principa, t. i., sekojot to izrunai oriģinālā, konsekventa tā ievērošana praksē ne vienmēr ir iespējama. Latviešu alfabēta grafiskās iespējas neļauj pilnīgi precīzi atveidot armēņu valodas skaņas – daļai ir rodamas tikai aptuvenas atbilstmes latviešu valodā.

Divu literāro valodu (austrumarmēņu, turpmāk tekstā AA, un rietumarmēņu – RA) līdzāspastāvēšana rada priekšnosacījumus paralēlu atveides formu lietošanai: *Tigrans – Digrans, Karo – Garo, Pltjans – Beledjans*. Vārdu ortogrāfiskā forma AA un RA valodā atšķiras tikai nedaudz. Tomēr RA valodā savdabīgās fonoloģiskās sistēmas dēļ pastāv ļoti lielas neatbilstmes starp vārda ortogrāfisko formu un tā reālo izrunu.

Šajā rakstā tiks pievērsta uzmanība galvenokārt īpašvārdu atveidei no austrumarmēņu literārās valodas (*arevelahayeren*), kurai ir valsts valodas statuss Armēnijas Republikā (*Hayastani Hanrapetut'yun*) un Kalnu Karabahā (*Lernayin Gharabagh*).

Armēņu alfabēts. Transkripcija

Armēņu alfabētā ir **39 burti**, kas apzīmē **36 skaņas**. Tas ir fonētisks alfabēts, respektīvi, katrs burts apzīmē vienu skaņu. Bet trīs burti – Է [je], Ն [vo], Լ [(y)ev] – apzīmē skaņu savienojumus. Armēņu rakstību (*hayoc gir*) ir radījis **Mesrops Maštocs** 406. gadā. Sākotnēji armēņu alfabētā bija 36 burti, pēdējie trīs alfabēta burti pievienoti vēlāk. Armēņu valodas skaņu aprakstīšanai tiek lietotas dažādu valodnieku (**Hibšmanis – Meijē – Benvenists, Marrs** u. c.) izstrādātās transkripciju sistēmas, kā arī *IPA (International Phonetic Alphabet)* – starptautiskais fonētiskais alfabēts.

Armēņu valodas starptautiskās transkripcijas un transliterācijas pamatā ir latīņu alfabēts, taču latīņu alfabēta 26 burti nespēj apzīmēt visas 36 armēņu valodas fonēmas, tāpēc, izstrādājot transkripciju, ir radusies nepieciešamība ieviest digrafus un diakritiskās zīmes, kā arī grieķu alfabēta burtus.

Pirmo armēņu valodas transkripciju (transliterāciju) uz latīņu alfabēta bāzes izstrādāja **Heinrihs Hibšmanis**, to pilnveidoja **Antuāns Meijē**, vēlāk dažas pārmaiņas tajā veica **Emils Benvenists**. Šī sistēma, saīsināti **HMB**, tiek plaši lietota armēnistikas pētījumos gan Armēnijas Republikā, gan ārzemēs. Tā tiek uzskatīta par zinātnisku, jo konsekventi īsteno principu: viena fonēma – viena grafēma – un paredzēta šauram lietotāju lokam (kulturologiem, filologiem, vēsturniekiem). Tā neņem vērā armēņu vārdu reālo izrunu gadījumos, kad vārda grafiskais attēls nesaskan ar tā izrunu, tāpēc autori paši to dēvējuši par transliterācijas sistēmu. Taču tas nerada lielas nekonsekvences, jo austrumarmēņu valodā rakstība pamatos ir fonoloģiska, t. i., vārda ortogrāfiskā forma atspoguļo tā reālo izrunu. Tikai noteiktos gadījumos zilbi veidojošais patskanis ը [ə] rakstos netiek attēlots, bet tiek izrunāts:

Մխիթար [məχit^haɹ] – *Mkhitar*, Մկրտիչ [məkəɹitʃ^h] – *Mkrtich*.

Paralēli šai sistēmai iepriekšējās desmitgadēs lietota arī Starptautiskās fonētiķu asociācijas izstrādātā fonētiskās transkripcijas sistēma, kas dažkārt armēņu valodas skaņas atveidoja ar burtkopām, kurās izmantotie burti katrs atsevišķi

savukārt tika izmantoti citu skaņu atveidē. Tā, piemēram, armēņu afrikātas ð [c], ɠ [cʰ] tika atveidotas ar burtiem *ts*, *tshʰ*; vibrants ʀ [r] – ar *rr*, aspirētie līdzskaņi ɸ [p], ʈ [t], ɸ [k] attiecīgi – *ph*, *th*, *kh* (skat. 1. tabulu). Bet šāds fonētisko simbolu lietojums ir pretrunā ar valodas lietotāju valodas izjūtu, jo katra atsevišķā burta apzīmētās skaņas funkcionē kā patstāvīgas fonemātiskas vienības. Valodniece A. Hačatrdžana norāda, ka šāda «šauri fonētiska» (Hačatrdžana 1973, 35) pieeja transkripcijai var traucēt atveidotā vārda identificēšanu, jo ir iespējami vairāki tā lasījumi: *thas* – *tʰas* (bļoda), *tʰə* has (zaļoksns, nenobriedis).

Armēņu valodas dažādu posmu aprakstīšanai tiek izmantota arī H. Ačarjana izstrādātā *zinātniskā* transkripcija. Tā lietota «Armēnijas vietvārdu vārdnīcā» (1.–5. sēj.), kur katram vietvārdam dota armēņu transkripcija un transkripcija krievu valodā.

Līdztekus zinātniskajai transkripcijai (transliterācijai) plaši lieto arī *praktisko* transkripciju, kas atspoguļo katras konkrētās mērķvalodas iespējas atveidot tai svešās skaņas. Šādu atbilstmju tabulu armēņu valodas skaņām Eiropas tautu valodās izstrādājusi A. Hačatrdžana (Hačatrdžana 1973, 34). Atšķirībā no zinātniskās transkripcijas, kurā ir ieviestas jaunas grafēmas un diakritiskas zīmes, praktiskajā transkripcijā tipogrāfiska rakstura grūtības un plaša lasītāju loka nesagatavotība liek avota valodas īpašvārdos un vietvārdos sastopamās svešās fonēmas mērķvalodā atveidot ar tai pieejamām grafēmām un grafēmu kombinācijām. Tādējādi praktiskā transkripcija balstās uz katras konkrētās mērķvalodas alfabētu, izmanto tā grafiskās iespējas svešo skaņu atveidei, dažkārt arī grafikas atveidei. Praktisko transkripciju lieto presē, literāro darbu tulkojumos, sarunvalodas vārdnīcās, armēņu valodas mācību grāmatās, kas domātas ārzemniekiem, atveidojot īpašvārdus un kultūrvidei raksturīgu reāliju apzīmējumus.

Lai armēņu īpašvārdu grafisko attēlu padarītu pieejamu valodas nepratējiem, šajā rakstā kā ģeogrāfiskie nosaukumi, tā arī personvārdi tiek doti *IPA* transkripcijā (skat. 1. tabulu). Gadījumos, kad izruna atšķiras no rakstības, kvadrātiem iekavās

tiek dota vārda izruna.

Atveidojot armēņu personvārdus, izmantoti **H. Barsegjana** un **G. Mazmanjana** sastādītie biežāk lietoto personvārdu saraksti ar **G. Džahukjana** izstrādātām transkribētām formām, kā arī H. Barsegjana sniegtie piemēri un norādes par armēņu līdzskaņu **b**, **d**, **g**, **dz**, **dž** izrunu pēc armēņu līdzskaņiem **r** un **gh**.

Armēņu īpašvārdu latviskas atveidošanas pamatprincipi

1. Armēņu īpašvārdi latviešu valodā tiek atveidoti saskaņā ar to izrunu (pēc transkripcijas, nevis transliterācijas principiem, atsevišķos gadījumos pieļaujot transliterācijas elementus), piemēram, armēņu *Sargsyan* [sɑɾkʰsjan] – *Sarksjans*.

2. Gadījumos, kad vārdam iespējami izrunas varianti vai nav skaidri zināma tā izruna, priekšroka dodama atveides variantam, kas tuvāks vārda grafikai oriģinālā: Սեդրակ *Sedrak* / *Set'rak* – *Sedraks*.

3. Tās armēņu valodas skaņas, kurām nav precīza ekvivalenta latviešu valodā, tiek atveidotas ar grafēmu, kuras apzīmēta latviešu valodas skaņa vistuvāk atdarina šo armēņu valodas skaņu. Tā, piemēram, aspirētās skaņas tiek atveidotas ar attiecīgajām neaspirētajām skaņām **t'** – **t** vai **t^h**, **p'** – **p** vai **p^h**, **k'** – **k** vai **k^h** (**th**, **ph**, **kh** lietojums problemātisks, tuvāk skat. piezīmēs par **h** lietojumu), **Թադևոս** *T'adevos* [t^hat^hevos] – *Tatevoss*, **Փարթամ** *P'art'am* – *Partama* vai *Part^hama*, bet skaņām, kurām grūti rast pietuvinātu ekvivalentu, par atveides pamatu tiek ņemta fonēma, uz kuras bāzes tā veidota: piemēram, **gh** – **g** **Շողիկ** *C'oghik* – *Cogika*, **Դարիբյան** *Gharibyan* – *Garibjans*; transkribējot minētā skaņa bieži tiek attēlota ar grieķu alfabēta burtu **γ**.

4. Armēņu īpašvārdu atveidošanā tiek ņemti vērā latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas noteikumi. Nelabskanīgi, latviešu valodai neraksturīgi burtu savienojumi tiek aizstāti ar optimālu ekvivalentu: **Եղեգնաձոր** *Yeghegnadzor* nevis *Jehegnadzora*, bet *Jehegnadzora*; **Մուշ** *Mush* – nevis *Muša*, bet *Muše*.

5. Vēsturisku personu (valdnieku, kultūras darbinieku u. tml.) pievārdi netiek tulkoti, izņemot gadījumus, kad tradicionāli

iegājusies tulkotā forma:

Աշոտ Երկաթ *Ashot' Yerkat'* – *Ašots Jerkats* (nevis *Dzelzs Ašots* vai *Ašots Dzelžainais*)

Դավիթ Անհաղթ *Davit' Anhaght'* – *Dāvids Anhahts* vai *Neuzvaramais Dāvids*

6. Vietvārdus uzziņu literatūrā, kartogrāfijā lieto transliterētā formā, izņemot gadījumus, kad tradicionāli izvēlēta cita forma: Երևան *Yerevan* – *Erevāna*, Մասիս *Masiss* – *Ararats*.

7. Armēņu īpašvārdi tiek gramatizēti, izņemot tos īpašvārdus, kas armēņu valodā beidzas ar patskaņiem *e, i, u*, kas uzsvērtajā galazīlē atveidojami kā **gari patskaņi**: Գայանե *Gayane* – *Gajanē*, Արժրունի *Arcruni* – *Arcrunī*, Գարզու *Garzu* – *Garzū*. Netiek gramatizēti arī vārdi, kas beidzas ar patskani **o** [օ]: Կամո *Kamo* – *Kamo*.

8. Armēņu īpašvārdiem latviešu atveidojumā uzsvars ir uz pirmās zilbes, lai gan armēņu valodā parasti tiek uzsvērtā vārda pēdējā zilbe.

9. Lai gan armēņu valodā netiek šķirti īsie un garie patskaņi, latviešu atveidojumos dažos gadījumos lietojami garie patskaņi (parasti izskaņā vai galotnē), tādējādi pietuvinot to izrunu oriģinālam un padarot tos atpazīstamākus (Էրբունի *Erebuni* – *Erebunī*, Հրիսիմե *Hripsime* – *Hripsimē*) vai arī, nedaudzos gadījumos, sekojot cittautu īpašvārdu atveides tradīcijai latviešu valodā (skat. piezīmē par patskaņu kvantitāti).

1. tabula. Armēņu valodas transliterācija un transkripcija

Armēņu alfabēta burts	Burts zinātniskā transliterācijā (ISO 9985)	Transkripcija		Starptautiskā transkripcija (1966)	IPA transkripcija un izruna	
		Hibšmanis	Meijē AA		AA	RA
Ա ա	a	a	a	a	a	
Բ բ	b	b	b	b	b	p [p ^h]
Գ գ	g	g	g	g	g	k [k ^h]
Դ դ	d	d	d	d	d	t [t ^h]

Ē ē	e	e	e	E (je)	(y) e	
Ḃ Ḅ	z	z	z	z	z	
Ē ē	ē	ē	ê	e	e	
Ļ ļ	ē	ə	ə	ə	e	
Ṯ Ṱ	t'	t'	th	th	t	
Ḍ Ḏ	ž	ž	ž	ʒ	zh	
Ī ī	i	i	i	i	i	
Ļ ļ	l	l	l	l	l	
Ļ ļ	x	x	x	x	kh	
Ṫ Ṭ	ç	c	c	ts	ts	dz
Ḳ Ḵ	k	k	k	k	k	g
Ḥ Ḧ	h	h	h	h	h	
Ḃ Ḅ	j	j	dz	dz	dz	ts [ts ^h]
Ḡ ḡ	ġ	ɣ	ɣ	ɣ	gh	
Ḍ Ḏ	.č	č	č	tʃ.	ch	j, dj
Ṫ Ṭ	m	m	m	m	m	
Ḃ Ḅ	y	y	Y (vārda sāk. [h])	j	y	Y (vārda sāk. [h])
Ḷ Ḹ	n	n	n	n	n	
Ḣ ḣ	š	š	š	ʃ	sh	
Ḥ Ḧ	o	o (vo)	o	o (vo)	(v) o	
Ḡ ḡ	č	č'	čh	tʃh	ch	
Ḥ Ḧ	p	p	p	p	p	b
Ḃ Ḅ	j	j [~]	dž	dʒ	j	ch [tʃ ^h]
Ḥ Ḧ	r	r	ρ	rr	r	
Ṫ Ṭ	s	s	s	s	s	
Ḳ Ḵ	v	v	v	v	v	
Ṫ Ṭ	t	t	t	t	t	d
Ḥ Ḧ	r	r	r	r	r	
Ḣ ḣ	c'	c'	ch	tsh	ts	dz
Ḥ Ḧ	ow	-*	u**	u	u, ou	

Φ η	p'	p'	ph	ph	p	
ϙ ρ	k'	k'	kh	kh	k	
υ	ew	(ew, yew)	(ew, yew)***	ev (jev)	(y) ew	
Ο ο	o		ô	o	o	
Ϝ ϝ	f			f	f	

* Hibšmanim nυ [u] burta vietā ir υ [w].

** Meijē nυ [u] burtu novietojis tūlīt pēc n [o], aplūkojot to kā grafēmu kombināciju o+w.

*** Meijē transkripcijā nav arī υ [ew], tā vietā ir grafēma υ [w].

2. tabula. Tabula armēņu valodas skaņu atveidošanai

Armēņu alfabēta burts	Skaņa – transkripcijas zīme	Atveides varianti latv. val.	Atveides varianti vācu valodā	Atveides varianti angļu valodā	Atveides varianti franču valodā	Atveides varianti krievu valodā	Piemēri – armēņu īpašvārda transkribētā forma (<i>IPA</i>) un tās atveidojums latviešu valodā
Ա ա	[a]	a, ā	a	a	a	a	Ararat – Ararats Anania – Anānija Naira – Naira
Բ բ	[b]	b	b	b	b	б	Berd – Berda Bagratuni – Bagratunī Babken – Babkens
Գ գ	[g]	g / k	g	g	g, gu	г	Gar'ni – Garnī Gagik – Gagiks Gohar – Gohāra Sargis [sar k ^h is] – Sarkiss
Դ զ	[d], [t ^h]	d / t	d	d	d	д	Dilidjan – Dilidžana Vardan [var ^h an] – Vartans Zardar [zar ^h a ɹ] – Zartara
Ե ե	[jɛ], [ɛ]	e (je), ĕ	e(je)	e(je)	e(ye)	e	Yerevan [jɛ.jɛvan] – Erevāna (trad.) Yervand – Jervands Lusine – Lusinē

Ɔ ɔ	[z]	z	s	z	z	з	Zvartnoc – Zvartnoca Zaven – Zavens Zara – Zara
Ǝ ɛ	[ɛ]	e	e	e	e	э	Edjmiatsin – Ečmiadzina (trad.) Emin – Emins Elinar – Elināra
Ɔ ɒ	[ə]	–, e	–, e	–, e	e	–, ы, e, ъ	Er'eshtunik' – Ereštunika Endzak – Endzaks Eghdzuhi – Ehdzuhī Nmadzor [nəmadzoɹ] – Nmadzora
Ɔ ɸ	[tʰ] aspirēts	t	t	t	t	т*	T'alin – Talina T'adeos – Tadejs T'aguhi – Taguhī
ɕ ɝ	[ʒ]	ž	tsch / sh	zh	j	ж	Zhirayr – Žirairs Zhasmen – Žasmēna
ɨ ɦ	[i]	ī, I, j	i	i	i	и	Idjevan – Idževāna Mariam [majjam] – Marjama Iskuhī – Iskuhī
Ɔ ɹ	[l]	l	l	l	l	л	Lor'i – Lorī T'at'ul – Tatuls Lilit' – Lilita

խ խ	[χ]	h	kh / ch	kh	kh	x	Khlat' – Hlata Khosrov – Hosrovs Khasik – Hasika
ժ ծ	[ts] neaspi- rēta afrikāta	c	ts	ts	ts	ц	Aragatsotn – Aragacotna Tsovak – Covaks Tsovinar – Covināra
կ կ	[k]	k	k	k	k	к	Kilikia – Kilikija Karapet – Karapets Karine – Karinē
հ հ	[h] dvesma	h	h	h	h	–, x, ɣ, [h]	Balahovit – Balahovita Hrach – Hrača Hasmik – Hasmika Tigranuhi – Tigranuhī
ձ ճ	[dz]	dz	dz	dz	dz	дз	Tsaghkadzor – Cahkadzora Dzonik – Dzoniks P'ar'andzem – Parandzema
ղ ղ	[ɣ] līdzīgi franču r	g, h, k	gh	gh	gh	ɣ, x [ɣ]	Geghark'unik' – Geharkunika Gharabagh – Karabaha Ghazaros – Gazaross Heghine – Heginē
ճ ճ	[tʃ] neaspirēta afrikāta	č	tch	ch	tch	ч	Chambarak – Čambaraka Achar.yan – Ačarjans Chaghar – Čagars Perchanush – Perčanuša

Մ մ	[m]	m	m	m	m	м	Masis – Masisa Mambre [‘mamp^hɛ] – Mambre / Mampre Armine – Arminē
ԅ յ	[j]	j, i, – (div- skaņos)	j	y	y	й	Hayastan – Hajastāna Hayk – Haiks Aramayis – Aramaiss Leyli – Leilī
Ն ն	[n]	n	n	n	n	н	Nakhidjevan – Nahidževāna Nver – Nvers Nune – Nunē
Շ շ	[ʃ]	š	sch	sh	ch	ш	Ashtarak – Aštataka Shahumyan – Šahumjans Shant’ – Šants Shushan – Šušana
Ո ո	[vo] (vārda sāk.), [o] (citur)	o, vo	o (vo)	o (vo)	o (vo)	o, (bo)	Noravank’ – Noravanka Voskan – Voskans Voskinar – Voskināra
Չ չ	[tʃ ^h] aspirēts	č	tsch	ch	tch	ч*	Charencavan – Čarencavāna Mkrtich – Mkrtičš Chinar – Čināra

Պ պ	[p]	p	p	p	p	п	Aparan – Aparāna Mets Parni – Mecparnī Paruyr – Paruirs Perchuhi – Perčuhī
Ջ ջ	[dʒ]	dž	dsh	j	dj	дж	Dilidjan – Dilidžāna Djanik – Džaniks Djavahir – Džavahira
Ռ ռ	[r] vibrējoša skaņa	r	rh	rh	rh	p+	R'azmik – Razmiks R'uzan – Ruzanna
Ս ս	[s]	s	ss	s	s / ss	c	Sevan – Sevans Sahak – Sahāks Sat'enik – Satenika
Վ վ	[v]	v	v	v	v	в	Vayk' – Vaika Vardanyan [vart ^h anjan] – Vartanjans Nvard [nvart ^h] – Nvarta
Տ տ	[t]	t	t	t	t	т	Taron – Tarona Trdat – Trdats Tiruhi – Tiruhī
Ր ռ	[ɹ]	r	r	r	r	p	Lor'i Berd – Loriberda Barsegh – Barsegs Varsagegh – Varsageha

ʒ ɟ	[tʰ] aspirēta afrikāta	c	z	ts	ts	ц*	Vayots' dzor – Vajocdzora Ts'olak – Colaks Ts'oghik – Cogika
ŋl nɫ	[u]	u	u	u	ou	y	Urmia – Urmija R'uben – Rubens Srбуhi[səɽp ^h uhi] – Srpuhī
Φ φ	[p ^h] aspirēts	p	p	p	p	п*	P'arvana lich – Parvanas ez. P'aylak – Pailaks P'art'am – Partama
Ɔ ɹ	[k ^h] aspirēts	k	k	k	k	к*	K'asakh – Kasaha Kotayk' – Kotaika K'ochar – Kočars K'narik – Knarika
ɫ	[jev] – saiklis, [ev] – vārda vidū	ev (jev)	ev (yev)	ev (yev)	ev (yev)	ев (йев)	Tat'ev – Tateva Pargev[paɫ k ^h ev] – Parkevs Pargevuhī – Pargevuhī
O o	o	o	o	o	o	o	Ohan – Ohans Okta – Okta
ʒ ʒ	f	f	f	f	f	ф	Farhat – Farhats Ofik – Ofika

A. PATSKAŅU ATVEIDE

1. Armēņu burts ա [a] apzīmē [a], latviešu valodā tiek atdarināts ar burtu **a**, dažkārt **ā** (gadījumos, kuros tradicionāli lietots garais patskanis), piemēram, izskaņu -ստան [-**stan**], -եվան [-**evan**] atveidojumos.

Ալվար *Alvar* – *Alvara* a.v.

Արագած *Aragats* – *Aragacs* k.

Իջևան *Idjevan* – *Idževāna* p.

Հայաստան *Hayastan* – *Hajastāna* siev. v.

2. Armēņu burts ե [e] vārda sākumā tiek izrunāts kā [ye], atveidojams ar burtkopu **je**:

Երիզակ *Yerizak* – *Jerizaka* a. v.

Երասխ *Yeraskh* – *Jerasha* u.

Եղիշե *Yeghishe* – *Jegišē* vīr.v.

Izņēmumi: Երևան *Yerevan* *Erevāna*, Եզրա *Yezra*
Ezra, Եստեր *Yester* – *Ēstere*.

ե [e] vārda vidū latviski tiek atdarināts ar burtu **e**:

Արեգնադեմ *Aregnadem* – *Aregnadema* a.v.

ե [e] uzsvērtā pozīcijā vārda beigās atdarināms ar latviešu burtu **ē**:

Վահե *Vahe* – *Vahē* vīr. v.

Հրիսիմե *Hrip'sime* – *Hripsimē* siev. v.

Arī siev. dz. izskaņā -իւնե [-**ine**] burts ե [e] atdarināms kā garš patskanis **-inē**:

Լուսինե *Lusine* – *Lusinē* siev. v.

Կարինե *Karine* – *Karinē* siev. v.

3. Armēņu burts է [ē] kā fonēmas /e/ varianta apzīmējums sastopams vārda sākumā, latviešu valodā tas atveidojams ar burtu **e**.

Էմին *Ēmin* – *Emins* vīr. v.

Էլբակյան *Ēlbakyan* – *Elbakjans*, -a uzv.

Էվլու *Ēvlu* – *Evlu* a. v.

4. Armēņu burts ի (apzīmē /i/ un nedaudzos gadījumos pirms patskaņa tā pozicionālo variantu [y]) latviešu valodā

atdarināms ar burtiem **i, ī, j**.

Դիլիջան *Dilidjan* – *Dilidžana* p.

Մարիամ *Mariam* [Ma'jam] Marjama siev. v., bibl.

Marija

Մարիամաձոր *Mariamadzor* [Ma'jama'dzoɹ]

Marjamadzora a. v.

Izskanā **-իա** [-ia] armēņu **i** tiek izrunāts kā [y], latviski šī izskaņa atveidojama ar **-ija**.

Մալարիա *Malatia* [Ma'latja] – *Malatija* v. v.

Սեբաստիա *Sebastia* [se'bastja] – *Sebastija* v. v.

Ուրմիա *Urmia* [ˈ ʷmja] – *Urmija* v. v.

Եվդոկիա *Yevdokia* [Jev'dokja] – Jevdokija siev. v.

Bet apdzīvota vieta Եդեսիա *Edesia* [e'desja] *Edesa*,

Նոր Եդեսիա *Nor Edesia* – *Noredesa*.

Vārda beigās uzsvērtā pozīcijā **ի** [i] atveidojams kā garš patskanis.

Ուշի *Ushi* – *Ušī* a. v.

Վերդի *Verdi* – *Verdī* a. v.

Arī izskanās **-նի** [-ni], **-ու նի** [-uni], **-ուհի** [-uhi] šis burts latviski atveidojums ar **-ī: -nī, -unī, -uhī**.

Առզնի *Arrzni* – *Arznī* a. v.

Արժրունի *Arcruni* – *Arcrunī* uzv.

Իսկուհի *Iskuhi* – *Iskuhī* siev. v.

Dinastiju nosaukumos sastopamās armēņu izskaņas **-ու նի** [-uni], **-ու նեաց** [-uneac] (daudzsk. ģen.) tradicionāli atveido ar aizgūto izskaņu **-īds, -īdi**.

Արշակունի *Arshakuni* – *Aršakīds*

Արշակունեաց հարստութիւն *Arshakuneac harstut 'yun* – *Aršakīdu dinastija*

5. Armēņu burts **n** [o] apzīmē fonēmu /o/ un /œ/, kā arī skaņu savienojumu [vo], tā izruna ir pozicionāli un tradicionāli nosacīta.

Fonēmu /o/ apzīmē arī armēņu burts **o**. Tādējādi skaņu [o] armēņu valodā apzīmē ar diviem burtiem: **n** un **o**. Tos parasti izrunā vienādi. Burts **o** ir aizgūts no grieķu alfabēta. Mesropa alfabētā šāda burta nebija, tas ieviests 13. gs., lai apzīmētu

patskani, kas l l. gs. attīstījies no **ul** [aw], un to šķirtu no senākā monoftongiskā **n** [o].

n [o] ir sastopams senos aizguvumos Ուսաննա *Ovsanna* – *Ozianna*, Ուլիմպիա *Olimpia* – *Olimpija*, Ողիսևս *Odisevs* – *Odisejs*. Jaunākos aizguvumos burts **n** aizstāts ar **o**: օազիս *oasis* – *oāze*. Mūsdienās aizgūtajiem vārdiem rakstība atbilst izrunai.

Vārda sākumā burtu **n** izrunā kā [vo]:

Ոսկեհար *Voskehat* – *Voskehata* a. v.

Ողջաբերդ *Voghdjaberd* – *Vohčaberta* a. v.

Vārda vidū **n** izrunā kā [o]:

Չովաբեր *Zovaber* – *Zovabera* a. v.

Չոլաքար *Zolakar* – *Zolakara* a. v.

Vārda beigās **n** izrunā kā [ō]:

Սերո *Sero* [serō] – *Sero* vīr. v.

Կամո *Kamo* [kamō] – *Kamo* vīr. v.

6. Armēņu burts **nl** [u] (kombinēta grafēma) apzīmē fonēmu /u/, latviski tas atveidojams ar burtiem **u** vai **ū** (vārda beigās uzsvērtā pozīcijā). Ուղեձոր *Ughedzor* – *Ugedzora*, Ակունք *Akunk* – *Akunka*, Բերդունք *Berdunk* – *Bertunka*, Ագիտու *Aghitu* – *Agitū* a. v.

Senajā armēņu alfabētā atsevišķas rakstuzīmes /u/ apzīmēšanai nebija, izmantoja grafēmu kombināciju **n+w**. Lai izruna atbilstu rakstībai, 1922. gada reformā **lv** [jun] vietu alfabētā ieņēma **nl** [u]. Austrumarmēņu valodā **nl** [u] rakstība atbilst izrunai.

Franču valodas iespaidā **nl** dažkārt tiek transliterēts kā **ou**, piemēram:

Արշալույս *Arshalouys* *Aršaluiss* vīr. v., *Aršaluisa* siev. v.

7. Grafēmu **lv** [ev] vārda vidū un beigās izrunā kā [ev]:

Թեթևան *K'et'evan* *Ketevana*, Տաթևիկ *Tat'evik* *Tatevika* siev. v.

Արևշապ *Arevshat* – *Arevšats*, Պարտև *Partev* – *Partevs* vīr. v.

Տաթևի վանք *Tat'evi vank'* – *Tatevas klosteris*
Արևիս *Arevis* – *Arevisa* a. v.

8. Armēņu patskanis [ə], kam latviešu valodā nav tieša ekvivalenta, **vārda sākumā** atveidojams ar burtu **e**. Krievu valodā šādos gadījumos tiek rakstīts **i**, norādot uz fonētisko pārmaiņu neskarto formu (h [i], zaudējot uzsvaru, kļūst par [ə]).

Ըղձուհի *Eghdzuhi* – *Ehdzuhī* (kr. *Ихдзю*) siev. v.

Ընձակ *Endzak* – *Endzaks* (kr. *Индзак*) vīr. v.

Vārda vidū starp patskaņiem [ə] parasti izrunā, bet neraksta:

Նռնաձոր *Nrrnadzor* [nərnadzor] – *Nrnadzora* a. v.

Ննգի *Nngi* [nəngi] – *Nngī* a. v.

Krievu valodas iespaidā atveidojumos dažkārt parādās fonētisko pārmaiņu neskartā forma – [ə] vietā patskanis [u] vai [i].

Latviešu valodā šādos gadījumos [ə] rakstos neatveido, piemēram, խաչատրյան *Khachatryan* [χatʰatəjjan] *Hačaturjans* (krievu val. ietekmē atveidots arī *Hačaturjans*), Մկրտչյան *Mkrtchyan* [məkrtʰjjan] – *Mkrtčjans* (krievu val. ietekmē – arī *Mkrtičjans*), Սարգսյան *Sargsyan* [sarksjan] *Sarksjans* (krievu val. ietekmē – arī *Sarkisjans*).

Rietumarmēņu valodā [ə] pozīcijā starp līdzskaņiem parādās grafikā, arī latviski šādos gadījumos vēlams to atveidot ar **e**:

Այթնյան *Ayt'ənyan* – *Aitenjans* (krievu val. *Айтынян*)

Չալքիյան *Chaləkhyan* *Čalehjans* (krievu val. *Чалыхян*)

Patskaņu kvantitāte

Armēņu valodā nešķir īsos un garos patskaņus. Parasti armēņu valodas patskaņi latviešu valodā tiek atveidoti ar atbilstošiem īsajiem patskaņiem; dažreiz garš patskanis tradicionāli lietots svešas cilmes īpašvārdu atveidojumos: *Demostenes* – *Demostēns*, *Sasanyan harstuthyun* – *Sasanīdi*, *Tiberios* – *Tibērijs*, *Demostenes* – *Demostēns*. Bibliiskas cilmes

personvārdu atveidojumos patskanis e izskaņā **-el** tradicionāli ir garš: *Gabriel – Gabriēls, Daniel – Daniēls* u. c.

Uzsvērtās galazilbes patskanis nereti atveidots kā garais patskanis.

Չաւոյեզուր *Zangezur – Zangezūra* v. v.

Գոհար *Gohar – Gohāra* siev. v.

Lai tuvinātu vārdu skanējumu oriģinālam, kur vārda uzsvars vienmēr ir uz pēdējās zilbes, **vārda beigās uzsvērtā pozīcijā**, piemēram, personvārdu izskaņās, **ieteicams lietot garu patskani**:

Տիգրաւուհի *Tigranuhi – Tigranuhī* siev. v.

Վաւուհի *Vanuhi – Vanuhī* siev. v.

Նարինէ *Narine – Narinē* siev. v.

Կարինէ *Karine – Karinē* siev. v.

Գայանէ *Gajane – Gajanē* siev. v.

Վաչէ *Vače – Vačē* vīr. v.

Վահէ *Vahe – Vahē* vīr. v.

Գարզու *Garzu – Garzū* mākslinieks

Šie paši noteikumi attiecināmi arī uz vietvārdu atveidi: Մուղնի *Mughni – Mugnī*, Ալավերդի *Alaverdi – Alaverdī*, Ակորի *Akori – Akorī*, Լորի *Lorri – Lorī*.

B. DIVSKAŅU ATVEIDE

Divskaņus veido patskaņi **ա [a]**, **ե [e]**, **ը [ə]**, **ի [i]**, **ու [u]**, **ո [o]** savienojumā ar līdzskani **յ [y]**.

Līdzskanis **յ [y]** ieņem vidusstāvokli starp patskaņiem un līdzskaņiem (*kisadzayn – pusskanenis*). Pēc vairākām pazīmēm, **յ [y]** veido opozīciju ar līdzskaņiem **ր, Լ** un atšķiras no tiem ne tikai ar artikulācijas vietu, bet arī tās veidu. Dažkārt izrunā tas pietuvojas patskanim **ի**.

[y] veido **divskaņus** ar visiem patskaņiem, pozīcijā pēc **[ay]**, **[ey]**, **[uy]**, **[oy]** vai pirms tiem **[ya]**, **[ye]**, **[yu]**, **[yo]** (ar patskaņiem **[ə]**, **[i]** – tikai pozīcijā pirms tiem – **[yi]**, **[yə]**).

[y] parasti tiek izrunāts starp patskaņiem, bet to raksta tikai pēc **[a]**, **[o]**: հայերեն *hayeren* [hajeɾɛn] – armēņu valoda, Հայաստան *Hayastan* [hajastan] – Armēnija.

Pēc patskaņa vārda vidū **y** izruna tuvojas **ի (glajds)**, veidojot

diftongu. Latviski šāds diftongs atveidojams ar burtkopu, kuras otrais komponents ir *i*: Վրուկը *Vruyk* – *Vruirs*, Սիրանույշ *Siranuysh* *Siranuiša*, Պարուկը *Paruyk* *Paruirs*, Հայկ *Hayk* – *Haiks*, Նորայր *Norayr* – *Norairs*.

1. Armēņu burtkopa այ [ay] apzīmē divskani [ai] un atveidojama ar **ai**:

Վայք *Vayk* – *Vaika* (nevis *Vajka*) novads

Կոտայք *Kotayk* – *Kotaika* novads

Այգեստան *Aygestan* – *Aigestāna* a. v.

Bet: Գայ *Gay* – *Gajs* v. v., *Gaja* a. v.

Armēņu patskanis *ի* [i] pēc *ա* [a] divskani neveido, piemēram, personvārdā Նաիրա *Naira* – *Naira* (*Na-i-ra*).

2. Burtkopu յա [ya] atveido ar **ja**.

Ախուրյան *Akhuryan* – *Ahurjana* u.

Հայրիկյան *Hayrik'yan* – *Hairikjans* (nevis *Hajrikjans*)

Հայանիստ *Hayanist* (*Ha-ja-nist*) – *Hajanista* a. v.

Ալագյազ *Alagyaz* – *Alagjaza* a. v.

Գեղարնյա *Getap'nya* – *Getapnja* (ģen. forma *-ea* / *-ya*)

a. v.

Հայրենյաց *Hayrenyac* – *Hairenjaca* (nevis *Haireņaca*)

a. v.

Uzvārdus veidojošās izskaņas *յան* [-yan], *յանց* [-yanc] atveidojamas ar **-jans**, **-jana**; **-jancs**, **-janca**.

Գյադունյան *Gyadunyan* *Gjadunjans* (nevis *Gjadunans*)

Մալյան *Malyan* – *Maljans* (nevis *Maļans*)

Սրեբանյան *Step'anyan* – *Stepanjans* (nevis *Stepaņans*)

Պարոնյանց *Paronyants'* – *Paronjancs*

Դարիբջանյան *Gharibdjanjan* – *Garibdžanjans*

Դեմիրճյան *Demirchyan* *Demirčjans* (nevis *Demirčans*)

Խանջյան *Khandjyan* – *Handžjans* (nevis *Handžans*)

3. Burtkopa ույ [uy] aprzīmē divskani [ui], kas atveidojams ar **ui**.

Ույտ *Uyts* – *Uica* (nevis *Ujca*) a. v.

Թեժարույք *T'ezharruyk'* – *Težaruika* a. v.
 Չույգաղբյուր *Zuygaghbyur* – *Zuigahpjura* a. v.
 Արտաբույնք *Artabuynk'* – *Artabuinka* a. v.

4. Divskanis յու [ju] atdarināms ar ju.
 Սյունիք *Syunik'* – *Sjunika* novads
 Բյուրական *Byurakan* – *Bjurakana* a. v.
 Լուսազյուղ *Lusagyugh* – *Lusagjuha* a. v.
 Գյուլիստան *Gyulistan* – *Gjulistāna* a. v.
 Dažkārt յու [ju] atveidojams kā u.
 Սյուրմելյան *Syurmelyan* – *Surmeljans*

5. Divskanis յո [yo] tiek atveidots jo.
 Գյոզալյան *Gyozalyan* – *Gjozaljans*

6. Divskaņi յե [ye], յի [yi] atveidojumos nereti zaudē komponentu j [y].

Ռաբայել *Rrap'ayel* – *Rafaēls*

Միքայել *Mik'ayel* – *Mihaēls*

Արամայիս *Aramayis* – *Aramaiss* (*ai* nelasa kā divskani)

vīr. v.

Հմայիլ *Hmayil* – *Hma'ils* (*ai* nelasa kā divskani) vīr. v.

Մայիս *Mayis* – *Ma'iss* (*ai* nelasa kā divskani) vīr. v.

Մայիսյան *Mayisyan* – *Maisjana* a. v.

Grabarā (senarmēņu valodā) pirms patskaņa burts y tika lietots i vietā un lasīts kā h. i un y bija līdzīga artikulācija un lietošanas funkcijas. Յակոբ *Yakob* [hakop^h]. Tradicionālā pareizrakstība saglabāta rietumarmēņu literārajā valodā.

C. ARMĒŅU UN LATVIEŠU VALODAS LĪDZKAŅU SISTĒMAS ATŠKIRĪBAS, ARMĒŅU VALODAS LĪDZKAŅU LATVISKAS ATVEIDES IESPĒJAS

Armēņu valodā atšķirībā no latviešu valodas ir:

a) ar spriedzi izrunātās neaspirētās nebalsīgās afrikātas ò [ts], ɔ [tʃ], kas veido opozīciju afrikātām ɔ [dz], ʒ [dʒ]. Līdz šim pirmās no pieminētajām atveidotas tāpat kā aspirētās

afrikātas g [ts^h], [tʃ^h], proti, ar grafēmu c.

b) nebalsīgie aspirētie līdzskaņi [p^h], [t^h], [k^h] līdz šim atveidoti tāpat kā neaspirētie nebalsīgie [p], [t], [k].

c) velārais balsīgais ņ [ɤ] (veido ar mēles pakalējo daļu un mīkstajām aukslējām), kura nebalsīgais variants ir latviešu valodā pārstāvētais velārais h, tuvs franču r [R].

Velārais balsīgais ņ [ɤ] parasti ticis atveidots ar g vai h: Աղվան *Aghvan* – *Agvans*, Եղիշե *Yeghishe* – *Jehiše* / *Jegiše*, Գեղամ *Gegham* – *Gehams*, Նաղաշ *Naghash* – *Nagašs*, Դեվոնդ *Ghevond* – *Hevonds*, Բագրամյան *Baghramyan* – *Bagramjans*, Կողբաղի *Koghbaghi* – *Kohbacī*.

Nedaudzos svešas cilmes vietvārdos ņ [ɤ] atveidots ar k, piemēram, Դարաբաղ *Gharabagh* – tradicionāli *Karabaha*.

d) uvulārais nebalsīgais dvesmas h (rīklenis) ir patstāvīga fonēma (L. Muižniece latviešu valodā to aplūko kā /x/ pozicionālo variantu). Dvesmas h latviski atveidots ar h, krievu valodas ietekmē dažkārt – ar g vai *atmests*.

Armēņu valodā, kā jau minēts, atšķirībā no latviešu valodas nav mīkstināto līdzskaņu ց, ք, լ, դ.

Ieteikumi līdzskaņu atveidei

1. Nebalsīgo līdzskaņu atveide

Nebalsīgie aspirētie līdzskaņi latviešu alfabēta ierobežoto iespēju dēļ tiek atveidoti tāpat kā atbilstošie nebalsīgie neaspirētie līdzskaņi.⁴

1.1. Armēņu alfabēta burti Է [k] un ք [kʰ] latviski tiek atveidoti ar burtu k.

Է [kʰ] – k

⁴ Atveidojot aspirētos līdzskaņus, aspirāciju varētu atveidot ar h pēc attiecīgā līdzskaņa: **ph**, **th**, **kh**. Taču tas praksē radītu pārpratumus, jo varētu būt par iemeslu atšķirīgiem lasījumiem. Transliterācijā uz aspirētajām skaņām norāda apgriezts komats p', t', k' augšā labajā pusē pēc līdzskaņa (šajā rakstā ērtības labad lietota apostrofa zīme p', t', k'). Uzziņu literatūrā kā alternatīvu aspirēto līdzskaņu atveidē varētu lietot grafēmas p^h, t^h, k^h.

Մակար *Makar* – *Makars* vīr. v.
 Իսահակ *Isahak* – *Isahaks* / *Īzaks* vīr. v.
 Անդոկ *Andok* – *Andoka* v. v.
 Կիլիկիա *Kilikia* – *Kilikija* v. v.
 Եզնիկ Կողբացի *Yeznik Koghbaci* – *Jezniks Kohbaci*
 teologs

ք [kʰ] – k

Ավետիք *Avetik* – *Avetiks* vīr. v.
 Քուչակ *K'uchak* – *Kučaks* dzejnieks
 Աղձնիք *Aghdznik* – *Ahdznika* v. v.
 Արաք *Arak's* – *Araksa* u.
 Քասախ *K'asakh* – *Kasaha* u.

Dažos gadījumos k' un k vienāda atveide var radīt pārpratumus, tā, piemēram, Հայկ *Hayk* *Haiks* armēņu mitoloģiskais ciltstēvs, Մէծ Հայք *Mets Hayk* *Lielā Armēnija*.

1. 2. Armēņu alfabēta burti ւր [t] un թ [tʰ] latviski tiek atveidoti ar burtu t.

ւր [t] – t

Վ. Տերյան *V. Teryan* – *V. Terjans* dzejnieks
 Տաշիր *Tashir* – *Tašira* novads
 Տավորիկ *Talvorik* – *Talvorika* v. v.

Մատենադարան *Matenadaran* – *Matenadarans* grāmatu krātuve Erevānā

թ [tʰ] – t

Մխիթար *Mkhit'ar* – *Mhitars* vīr. v.
 Սայաթ Նովա *Sayat'Nova* – *Sajats Nova* dzejnieks
 Աղթամար *Aght'amar* – *Ahtamara* sala
 Գողթն *Goght'n* – *Gohtna* v. v.

Dažos gadījumos tʰ un t vienāda atveide var radīt pārpratumus, tā, piemēram, Թալին *T'alin* – *Talina* pilsēta Armēnijā, Տալին *Talin* – *Tallina* Igaunijas galvaspilsēta.

Izņēmums ir personvārds Դավիթ *Davit*, ko tradicionāli atveido *Dāvids*, – salikteņos un atvasinātos vārdos saglabājama

armēniskā forma: Դավթաշեն *Davt'ashen* – *Davtašena* a. v.

1. 3. Armēņu burti պ [p] un փ [p'] latviski tiek atveidoti ar p.

պ [p] – p

Լեռնապար *Lernapar* – *Lernapara* a. v.

Գ. Չոհրապ *G.Zohrap* – *G. Zohraps* rakstnieks

Հ. Մեղապարտ *H. Meghapart* – *H. Megaparts* izdevējs

Ղ. Պարպեցի *Gh.Parpeci* – *G. Parpeci* rakstnieks

փ [p'] – p

Արարա *Arp'a* – *Arpa* u.

Հովսեփ *Hovsep'* – *Hovseps* / bibl. *Jāzeps*

Ստեփան *Step'an* – *Stepans*

Վ. Փարազյան *V. P'ap'azyan* – *V. Papazjans* rakstnieks

Հաչար *Hachp'ar* – *Hačpara* a. v.

2. Balsīgo līdzskaņu atveide

Balsīgo līdzskaņu izruna armēņu valodā pamatos atbilst rakstībai un nerada atveides grūtības, tomēr dažās pozīcijās balsīgie līdzskaņi tiek izrunāti kā **nebalsīgi aspirēti** līdzskaņi, kā rezultātā radušies divi atveides varianti (transliterētais un transkribētais). Turpmāk dots tikai izrunai atbilstošais atveides variants.

2.1. Armēņu burti բ [b], դ [d], գ [g] **pēc patskaņa** tiek izrunāti kā փ [p'], թ [t'], ք [k']:

a) vārda beigās: Սերոբ *Serob* [sɛɾɔp^h] – *Serops*, Կերոբ *K'erob* [k^hɛɾɔp^h] – *Kerops*, Վարդ *Vard* [vɑɾt^h] – *Varts*;

b) dažkārt arī vārda vidū pēc patskaņa vārdos: Գաբրիել *Gabriel* [gɑp^hɾiɛl], գրաբար *grabar* [gɾɑp^hɑɪ], Օգսեն *Ogsen* [ɔk^hsɛn], Գրիգոր *Grigor* [gɾik^hɔɪ]; tomēr latviski šie vārdi atveidojami *Gabriēls*, *grabars*, *Grigors*.

2.2. Balsīgie līdzskaņi բ [b], դ [d], գ [g], ձ [dz], ջ [dž] pēc ր [r] palaikam tiek izrunāti kā [p^h], [t^h], [k^h], [ts^h], [tʃ^h] un latviski šajos gadījumos atveidojami **p, t, k, c, č**.

2.3. Armēņu burts բ [b] tiek izrunāts kā [p^h] pēc ր [r] vārdos, kas atvasināti no saknes դարբին *darbin* – *kalējs*, սուրբ *surb* – *svēts*, ուրբաթ *urbat* – *piektdiena*:

Դարբինյան *Darbinyan* [dɑɾp^hinjan] – *Darpinjans*

Դարբնիկ *Darbnik* [dɑɾp^hnik] – *Darpnika* a. v.

Սրբուհի *Srbuhi* [səɾp^huhi] – *Srpuhī* siev. v.

2.4. Armēņu burts դ [d] tiek izrunāts kā [t^h] īpašvārdos, kuru sastāvā ir vārds բերդ *berd* [beɾt^h] – *cietoksnis*, զարդ *zard* [zɑɾt^h] – *rota*, մարդ *mard* [mɑɾt^h] – *cilvēks*, որդի *vordi* [voɾt^hi] – *dēls*, վարդ *vard* [vɑɾt^h] – *roze*.

Vietvārdos:

Բերդիկ *Berdik* [beɾt^hik] – *Bertika*

Ջրաբերդ *Djraberd* [dʒɹɑbeɾt^h] – *Džraberta*

Վարդաձոր *Vardadzor* [vɑɾt^hɑdzoɾ] – *Vartadzora*

Ներք. Տաղավարդ *Nerk' Taghavard* [neɾ k^h. t^hɑkɑvɑɾt^h] – *Lejas Tagavarta*

Չարդախաչ *Zardakhach* [zɑɾt^hɑxɑt^h] – *Zartahača*

Burtu դ [d] izrunā kā [t^h] pēc ր arī šādos personvārdos:

Բարդուղիմեոս *Bardughimeos* [bɑɾt^huɾimeos] –

Bartugimeoss, tradicionāli arī *Bartolomejs*

Նվարդ *Nvard* [nəvɑɾt^h] – *Nvarta*

Վարդան *Vardan* [vɑɾt^hɑn] – *Vartans*

Չարդար *Zardar* [zɑɾt^hɑɾ] – *Zartara*

Վարդգես *Vardges* [vɑɾt^hk^hes] – *Vartkess*

Վարդուհի *Varduhi* [vɑɾt^huhi] – *Vartuhī*

Թուրևորդի *Tutevordi* [t^hut^hevɔɾt^hi] – *Tutevortī* (Tuteva dēls)

Līdzīgi atveidojami arī no šiem personvārdiem darinātie apdzīvotu vietu nosaukumi:

Վարդանաշար *Vardanashat* [vɑɾt^hɑnɑʃɑt]

Vartanašata

Վարդեր *Varder* [vɑɾt^her] – *Vartera*

Վարդաբլուր *Vardablur* [vɑɾt^hɑbluɾ] – *Vartablura*

Personvārds Տրդար *Trdat* tiek izrunāts divējādi: [tɹɑdɑt] / [tɹt^hɑt], atveidojams – *Trdats*, līdzīgi arī Սեդրակ *Sedrak* [sɛdɹɑk] / [set^hɑk] – *Sedraks*. Šajos gadījumos priekšroka

dodama transliterētajai formai.

Burtu **η** [d] izrunā kā [t^h] personvārdā Թադևոս *T'adevos* [t^hat^hevos] – *Tatevoss*, bet Armēnijas kristianizētājs ir apustulis *Tadejs*.

2.5. **զ** [g] tiek izrunāts kā [k^h] pēc **ր** personvārdos Խարզար *Margar* [maɪk^haj] *Markars*, Սարգիս *Sargis* [saɪk^his] – *Sarkiss*.

2.6. Armēņu burts **ձ** [dz] tiek izrunāts kā [ts^h] pēc **ր** īpašvārdos, kas darināti no vārdiemհամբարձում *hambardzum* ‘augšāmcelšanās’ (Համբարձումյան *Hambardzumyan* [hambaj ts^humjan] – *Hambarcumjams*), բարձր *bardzr* ‘augsts’ (Բարձրաշեն *Bardzrashen* [baj ts^h ɹaʃɛn] – *Barcrašena*).

2.7. Armēņu burts **ջ** [dʒ] tiek izrunāts kā [tʃ^h] pēc **ր** īpašvārdos, kas darināti no vārdiemարջ *ardj* ‘lācis’ un վերջ *verdj* ‘beigas’: Արջահովիտ *Ardjahovit* [aj tʃ^h ahovit] – *Arčahovita* a. v., Վերջալույս *Verdjaluys* [veɹ tʃ^h aluis] – *Verčaluisa* siev. v., kā arī pēc **բ** *պատկար* vārdos աջ *adj* ‘labais’, առաջ *arradj* ‘priekšā, agrāk’, մեջ *medj* ‘vidū, iekšā’: Աջարնյաք *Adjap'nyak* [atʃ^hap^hnjak] – *Ačapnjaka*, Անտարամեջ *Antarramedj* [antarame tʃ^h] *Antarameča*, Գեղամեջ *Getamedj* [getame tʃ^h] – *Getameča*.

Vārdā իջնել *idjnel* – ‘nokāpt, nolaisties’ šo burtu lasa abējādi kā **dž** un kā **č**, bet իջևան *Idjevan* [idʒevan] *Idževāna*, Նախիջևան *Nahidževan* – *Nahičevāna*, Եջմիածին *Edjmiatsin* [etʃ^h miatsin] – *Ečmiadzina*.

3. Afrikātu atveide

3.1. Armēņu burti **ձ** [ts] un **ջ** [ts^h] latviski tiek atveidoti ar burtu **c**, piemēram:

Մեծարենց *Metsarents* – *Mecarencs* rakstnieks

Ուրծաձոր *Urtsadzor* – *Urcadzora* a. v.

Ուրցալանջ *Urcalandj* – *Urcalandža* a. v.

Ծաղկաձոր *Tsaghkadzor* – *Cahkadzora* v. v.

Ծովասար *Tsovasar* – *Covasara* a. v.

Արագած *Aragats* – *Aragacs* k.
 Ծերունի Ծաղկող *Tseruni Tsaghkogh* – *Cerunī Cahkohs*
 miniatūru gleznotājs

g [tsʻ] – c
 Յուր *Tsʻur* – *Cura* a. v.
 Սվարանց *Svarantsʻ* – *Svaranca* a. v.
 Մ. Մաշտոց *M. Mashtotsʻ* *M. Maštocs* alfabēta
 izveidotājs
 Ե. Չարենց *Y. Charentsʻ* – *J. Čarencs* dzejnieks
 Վ. Սուրենյանց *V. Surenyantsʻ* *V. Surenyancs*
 gleznotājs

3.2. Armēņu burti ճ [tsh] un չ [tshʻ] tiek atveidoti ar burtu č.

ճ [tsh] – č

Արուճ *Arutsh* – *Aruča* v. v.
 Ակնալիճ *Aknalitsh* – *Aknaliča* a. v.
 Կարճաղբյուր *Kartshaghbyur* – *Karčahbjura* a. v.
 Գառնառիճ *Garrnarritsh* – *Garnariča* a. v.
 Աճառյան *Atsharryan* – *Ačarjans*
 Դեմիրճյան *Demirtshyan* – *Demirčjans*

չ [tchʻ] – č

Խաչեն *Khachen* – *Hačena* a. v.
 Լաչին *Lachin* – *Lačina* a. v.
 Չիվա *Tchiva* – *Čiva* a. v.
 Չինչին *Tchintchin* – *Činčina* a. v.
 Տրաչյա *Hrachya* – *Hračja* vīr. v.
 Չինար *Tchinar* – *Čināra* siev. v.
 Չնաշխարհիկ *Tchnashkharik* – *Čnašharika* siev. v.
 ձ [dz] – dž

Չորագետ *Dzoraget* – *Dzorageta* a. v.
 Ծաղկաձոր *Tsaghkadzor* – *Cahkadzora* v. v.
 Աղձնիք *Aghdznikʻ* – *Ahdznika* v. v.
 Ըղձուկի *Eghdzuhi* – *Ehdzuhī* (կր. *Ixòzyu*) siev. v.

ջ [dž] – dž

Ջրաբերդ *Djraberđ* [dʒɹabɛɹtʰ] – *Džraberta* a. v.
 Իջևան *Idjevan* – *Idževāna* p.
 Խանջյան *Khandjyan* – *Handžjans*
 Դիլիջյան *Dilidjan* – *Dilidžana* p.

4. Frikatīvo līdzskaņu (berzeņu) atveide

Armēņu alfabēta burti **h** [h] un **խ** [kh] latviešu valodā tiek atveidoti ar burtu **h**. Latviešu valodā burts **h** apzīmē fonēmu /x/ un tās pozicionālos variantus, tostarp arī dvesmas skaņu [h], kas tiek izrunāta **patskaņa priekšā vārda** vai **morfēmas sākumā** [Muižniece 2002, 61].

Խարբերդ *Kharberđ* – *Harberda* v. v.

Քասախ *K'asakh* – *Kasaha* u.

Նախիջևան *Nakhidjevan* – *Nahidževāna* v. v.

Խոսրով *Khosrov* – *Hosrovs* vīr. v.

Աշխեն *Ashkhen* – *Ašhena*, siev. v.

Վ. Խամբարձումյան *V. Khambardzumyan*
 [xambartsʰumyan] – *V. Hambarcumjans* zinātnieks

Dvesmas [h] tiek atveidots visās pozīcijās (krievu valodas iespaidā bieži ticis atmests vai atveidots ar **g**, skat. piezīmi par īpašvārdu atveidi krievu valodā), izņēmums ir **vārda** (arī **salikteņa daļas**) **beigas pēc līdzskaņa r**, kur to nedzird (Աշխարհուհի *Ashkharuhi* [aʃxɑɹu'hi] – *Ašharuhi*).

Սանահին *Sanahin* – *Sanahina* a. v.

Հահպատ *Haghat* – *Hahpata* a. v.

Հռոմկլ *Hrromkl* – *Hromkla* a. v.

Հովհաննես *Hovhannes* – *Hovhanness* vīr. v.

Հասմիկ *Hasmik* – *Hasmika* siev. v.

Չնաշխարհիկ *Tch'nashkharhik* – *Čnašharika* siev. v. (no vārda *ashkharh* [aʃxɑɹ] ‘pasaule, zeme’)

Հոնարի *Honarh* – *Honara* siev. v.

Ներսես Շնորհալի *Nerses Šnorhali* – *Nersess Šnorali*
 (no vārda *šnorh* ‘velte, balva, svētība’)

Dvesmas [h] saglabājams visos darinājumos (sieviešu personvārdos) ar sieviešu dzimtes izskaņu **-uhi**, kas latviski atveidojama **-uhī**:

Բերկրուհի *Berkruhi* – *Berkruhī* ‘auglīgā’ siev. v.
 Իմաստրուհի *Imastuhi* – *Imastuhī* ‘viedā’ siev. v.
 Վանրիի *Vanuhi* *Vanuhī* ‘vaniete, meitene no Vana’
 siev. v.

Krievu valodā, atveidojot armēņu īpašvārdus ar dvesmas [h] vārda sākumā, tas tiek atmests [skat. Barsegjuns 2006, 78–101]. Latviešu atveidojumos to saglabā.

Vīriešu vārdos:

- Համո *Hamo* – kr. *Амо*, latv. *Hamo*
 Հովսեպ *Hovsep* – kr. *Овсен*, latv. *Hovseps*, bibl. *Jāzeps*
 Հայկազ *Haykaz* – kr. *Айказ*, latv. *Haikazs*
 Հրայր *Hrayr* – kr. *Раӳр*, latv. *Hrairs*
 Հայրապետ *Hayrapet* – kr. *Аӳпанем*, latv. *Hairapets*
 Հրազդան *Hrazdan* – kr. *Раздан*, latv. *Hrazdans*
 Հայրիկ *Hayrik* – kr. *Аӳрик.*, latv. *Hairiks*
 Հրաչյա *Hrachya* – kr. *Рачя*, latv. *Hračja*
 Հարազատ *Harazat* – kr. *Аразам*, latv. *Harazats*
 Հուսիկ *Husik* – kr. *Усук*, latv. *Husiks*
 Հարություն *Harutyun* – kr. *Арутюн*, latv. *Harutjuns*
 Հովիկ *Hovik* – kr. *Овук*, latv. *Hoviks*

Sieviešu vārdos:

- Համեստ *Hamest* – kr. *Амест*, latv. *Hamesta*
 Հրածին *Hratsin* – kr. *Рацин*, latv. *Hracina*
 Հայաստան *Hayasta* – kr. *Айастан*, latv. *Hajastāna*
 Հրեղեն *Hreghen* – kr. *Рехен*, latv. *Hregena*
 Հայկանուշ *Haykanush* – kr. *Айкануш*, latv. *Haikanuša*
 Հուրիեր *Hurher* – kr. *Урер*, latv. *Hurhera*
 Հասմիկ *Hasmik* – kr. *Асмук*, latv. *Hasmika*
 Հերմինե *Hermine* – kr. *Эрминэ*, latv. *Herminē*
 Հրիսիմե *Hripsime* – kr. *Рисимэ*, latv. *Hripsimē*

Krievu valodā [h] atmet vārda vidū, latviešu atveidojumos saglabā.

Vīriešu vārdos:

- Նահապետ *Nahapet* – kr. *Наанем*, latv. *Nahapets*
 Շահազիզ *Shahaziz* – kr. *Шаазуз*, latv. *Šahazizs*

Շահեն *Shahen* – կր. *Шаэн*, latv. *Šahens*
 Իսահակ *Isahak* – կր. *Исаак*, latv. *Isahaks*, bibl. *Īzaks*
 Վահագն *Vahagn* – կր. *Ваагн*, latv. *Vahagns*
 Վահան *Vahan* – կր. *Ваан*, latv. *Vahans*
 Վահե *Vahe* – կր. *Ваэ*, latv. *Vahē*

Sieviešu vārdos:

Անահիթ *Anahit* – կր. *Анаит*, latv. *Anahita*

Գոհար *Gohar* – կր. *Гоар*, latv. *Gohāra*

Մեհրանուշ *Mehranush* – կր. *Мерануш*, latv. *Mehranuša*

Visos vārdos, kas darināti ar izskaņu **-uhi**, krievu atveidojumos **h** tiek atmests. Latviešu valodā tas ir saglabājams.

Ազատուհի *Azatuhi* – կր. *Азатуи*, latv. *Azatuhi*

Նշանուհի *Nshanuhi* – կր. *Ншануи*, latv. *Nshanuhī*

Տիգրանուհի *Tigranuhi* – կր. *Тигрануи*, latv. *Tigranuhī*

Glotālais dvesmas **[h]** krievu valodā tiek atveidots ar **g** šādos vīriešu vārdos:

Հայկ *Hayk* կր. *Гайк* (bet atvasinājumos Հայկազ
Haykaz – կր. *Айказ*, Հայկարամ *Haykaram* – կր. *Айкарам*)

Հրայր *Hrayr* – կր. *Грайр*

Հրանտ *Hrant* – կր. *Грант*

Հրաչ *Hrach* կր. *Грач* (bet atvasinājumā Հրաչյա
Hrachya – կր. *Рачя*)

Միհրան *Mihran* – կր. *Мигран*

Մեհրաբ *Mehrab* – կր. *Меграб*

Ահարոն *Aharon* – կր. *Агарон*

Զոհրաբ *Zohrab* – կր. *Зограб*

Վահրամ *Vahram* – կր. *Ваграм*

Վահրիչ *Vahrich* – կր. *Вагрич*

Տո vārdu latviskojumos saglabājams **h**: *Haiks*, *Haikazs*,
Haikarams, *Hrairs*, *Hrants*, *Hračs*, *Hračja*, *Mihrans*, *Mehrabs*,
Zohrabs, *Vahrams*, *Vahričs*. Bibliskais *Aharon* – nevis *Aharons*,
 bet *Ārons*.

Sieviešu vārdi Հմայիլ *Hmayil* – կր. *Гмаил*, Հնազանդ

Hnazand kr. Гназанд latviskojami: *Hmaila* (*Hma-i-la*), *Hnazanda*.

5. Armēņu η [gh] atveide

Armēņu frikatīvi uvulārā skaņa [ɣ] nav sastopama latviešu valodā, tai nav arī aptuvena ekvivalenta. η izrunā līdzīgi franču [R]; no velārās [χ] skaņas, ko grafiski apzīmē ar burtu Ի, tā atšķiras ar balsīgumu. Tā kā skaņa [ɣ] veidota uz **g** bāzes, dažkārt to transkribē ar grieķu alfabēta burtu γ (gamma).

Sistēmiskuma labad ieteicams to atveidot ar **g** (ar burtu **h** latviešu valodā jau tiek atveidoti velārais un glotālais h), pieļaujot arī **h** lietojumu gadījumos, kad vārdā jau ir burts **g** vai arī tajā ir vairāki **gh**. Tādējādi atveidojums būs vieglāk izrunājams un labskanīgāks.

5.1. Vārda sākumā:

Ղազար *Ghazar* – *Gazars*, bet bibl. *Lācars*

Ղազարապար *Ghazarapat* – *Gazarapata* a. v.

Ղազարավան *Ghazaravan* – *Gazaravāna* a. v.

Ղալուկյան *Ghalumyan* – *Galumjans*

Ղարիբ *Gharib* – *Garibs* vīr. v.

Ղևոնդ *Ghevond* – *Gevonds* vīr. v.

5.2. Vārda vidū:

Աղայան *Aghayan* – *Agajans*

Աղասի *Aghasi* – *Agasī* vīr. v.

Աղվերան *Aghveran* – *Agverāna* a. v.

Զյուղա *Djugha* – *Džuga* v. v.

Եղիշե *Yeghishe* – *Jegišē* rakstnieks

Նաղաշ *Naghash* – *Nagašs* vīr. v.

Վաղարշակ *Vagharshak* – *Vagaršaks* vīr. v.

5.3. Vārda beigās [gh] izruna vairāk tuvinās [x], bet sistēmiskuma labad pirms galotnes -s saglabājams **g**.

Բարդուղ *Bardugh* [bart^hux] – *Bartugs* vīr. v.

Մուշեղ *Mushegh* [muʃex] – *Mušegs* vīr. v.

Բարսեղ *Barsegh* [barsɛx] – *Barsegs* vīr. v.

5.4. Ja vārdā ir vairāki [gh] vai g, skaņa [ɣ], ko transkribē **gh**, tiek atveidota ar **h**.

Պաղաղբյուր *Paghaghbyur* [pɑxɑɣp^hyɑ] – *Pagahpjura*
a. v.
Արա Գեղեցիկ *Ara Geghecik* – *Ara Geheciks* mitoloģisks
tēls

5.5. Dažos vārdos ņ [gh] tradicionāli atveidots ar **k**.

Ղարս *Ghars* – *Karsa* p.

Ղարաբաղ *Gharabagh* – trad. *Karabaha* v. v.

Ղազար *Ghazar* – *Kazars* (kr. val. iespaidā, pareizi būtu
Gazars)

Ղազարոս *Ghazaros* – *Kazaross* (kr. val. iespaidā, pareizi
būtu *Gazaross*)

Ղազարյան *Ghazaryan* – *Kazarjans* (kr. val. iespaidā,
pareizi būtu *Gazarjans*)

Ղահրամանյան *Ghahramanyan* *Kagramanjans*
(kr. val. iespaidā, pareizi būtu *Gahramjans*)

Ղասաբյան *Ghasabjan* – *Kasabjans* (kr. val. iespaidā,
pareizi būtu *Gasabjans*)

5.6. Senos aizgūvumos ņ [gh] atveidojams ar **l**.

Ղազար *Ghazar* – bibl. *Lācars*

Ղուկաս *Ghukas* – *Lūka*

Ղևոնդ *Ghevond* – *Levonds*

Եղյա *Yeghya* – *Elija*

Եղիսապետ *Yeghisabet'* – *Elizabeth*

5.7. Vārda vidū patskaņi **b**, **dz**, **dž** pēc **gh** nelielā skaitā
vārdu atveidojami šādi:

[ghb] – *khp'*

Պաղաղբյուր *Paghaghbyur* [pɑxɑɣp^hyɑ] – *Pagahpjura*
a. v.

Ակնաղբյուր *Aknaghbyur* [aknɑɣp^hyur] – *Aknahpjura*
a. v. (darinājumi ar sakni աղբյուր *aghbyur* 'avots')

Աղբերք *Aghberk'* [ɑɣ p^hɛɪk^h] – *Ahperka* a. v. (darinājumi
ar sakni եղբայր *yeghbair* – *aghber* 'brālīs').

[ghdz] – khdz vai khts'Աղձնիկ *Aghdznik – Ahdznika* v. v.Ըղձուհի *Eghdzuhi – Ehdzuhī* siev. v.Bet: Դեղձանիկ *Deghdzanik [deχtsʰanik] – Dehdzanika*
siev. v. (դեղձ *deghdz* 'persiks')**[ghdž] – khch**Վողջաբերդ *Voghdjaberđ [voχtʃʰabeɪtʰ] – Vohdžaberda*
a. v. (*voghđj* 'vesels')**[gh] – kh arī pirms k, t, t'**Ծաղկաձոր *Tsaghkadzor – Cahkadzora*; Ծաղկավանք
Tsaghkavank' – Cahkavanka v. v. (sal. ծաղիկ *caghik* 'zieds',
ծաղկել *caghkel* 'ziedēt')Աղթամար *Aght'amar – Ahtamara sala Vana ez.*Դավիթ Անհաղթ *Davit' Anhaght' – Dāvids Anhahts*
(*Neuzvaramais*)Գողթանիկ *Goght'anik – Gohtanika* v. v.Ասղիք *Astghik – Asthika mīlas dieviete*

5.8. gh atveide līdz šim pieejamajos latviešu rakstu avotos. Tulkotāja no armēņu valodas Silvija Ķuze (skat. G. Emīns «Septiņas dziesmas par Armēniju», Rīga, 1988) ņ **[gh]** parasti atveido ar **h**: Եղվարդ *Yeghvard – Jehvarda*, Վաղարշապատ *Vagharshapat – Vaharšapata*, Գեղարդ *Geghard – Geharda*, Կարնաղբյուր *Katnaghbyur – Katnahbjurs*, Նոր Զյուղա *Nor Djugh – Jaundžuha*, Հաղպատ *Haghpat – Hahpata*, Ղարակալիս *Gharakalis – Harakalisa*, Վաղինակ *Vaghinak – Vahinaks*, Բարդուղ *Bardugh – Bartuhs*, taču divos uzvārdos **[gh]** atveidots ar **g** (atbilstoši tradīcijai): Աղաջանյան *Aghadjanyan – Agadžanjans*, Նիկողոսյան *Nikoghosyan – Nikogosjans*.

Laikrakstā «Diena» (skat. Ata Kļimoviča rakstus par Armēniju 1992.–2006. gadā) **gh** tiek transliterēts tā, kā to dara lielākajā daļā Eiropas valodu, atdarinot armēņu īpašvārdus: Աղվան *Aghvan – Aghvans*, Բաղդասարյան *Baghdasaryan – Baghdasarjans*, Սողոմոն *Soghomon – Soghomons*, Եղվարդ *Yeghvard – Jeghvarta*.

6. Latviešu valodā nav cietā vibranta r , kuru dažkārt transliterē kā rr vai kā r ar punktiņu vai apostrofu. Armēņu burti ռ un ր latviski atveidojami ar burtu r .

ր [r] – r

Արեշ *Aresh* – *Areša* a. v.

Ակներ *Akner* – *Aknera* a. v.

Վարուժան *Varuzhan* – *Varužans* vīr. v.

Պերչ *Perch* – *Perčs* vīr. v.

ռ [rr] – r

Հրոմկլ *Hrromkl* – *Hromkla* a. v.

Սարնաղբյուր *Sarnaghbyur* – *Sarnahbjura* a. v.

Պ. Պրոշյան *P. Prroshyan* – *P. Prošjans* rakstnieks

Թորոս Ռոսլին *T'oros Roslin* – *Toross Roslins* miniatūru gleznotājs

Ռուբեն *Rruben* – *Rubens* vīr. v.

D. ĪPAŠVĀRDU GRAMATIZĀCIJA

1. Apdzīvotu vietu (pilsētu, ciematu u. tml.), novadu, valstu un teritoriāli administratīvo vienību nosaukumi lietojami sieviešu dzimtē, iekļaujot 4. deklinācijā, dažkārt stilistisku apsvērumu dēļ – 5. deklinācijā.

Աշտարակ *Ashtarak* – *Aštaraka* p.

Վարդանավանք *Vardanavank'* – *Vardanavanka* a. v.

Վասպուրական *Vaspurakan* – *Vaspurakāna* novads

Շիրակ *Shirak* – *Širaka* teritoriāli administratīvs apgabals

Bet: Մուշ *Mush* – *Muše* v. v.

2. Arī no vīriešu dzimtes personvārdiem darināti apdzīvoto vietu nosaukumi ir lietojami sieviešu dzimtē un lokāmi pēc 4. deklinācijas parauga.

Մարտիրոս *Martiros* – *Martirosa* a. v.

Զուչակ *K'uchak* – *Kučaka* (viduslaiku dzejnieks Nahapets Kučaks) a. v.

Բաղրամյան *Baghramjan* *Bagramjana* (maršals Bagramjans) a. v.

Իսահակյան *Isahakyan* *Isahakjana* (dzejnieks A. Isahakjans) a. v.

Շահրմյան *Shahumyan* – *Šahumjana* (Šahumjans – viens no Baku 26 komisāriem) a. v.

Դավիթ Բեկ *Davit' Bek* – *Davidbeka* (Dāvids Beks karavadonis) a. v.

3. Ģeogrāfisko objektu nosaukumi lietojami tādā dzimtē, kāda ir attiecīgajam **nomenklatūras vārdam**, un iekļaujami attiecīgi 1. vai 4. deklinācijā.

Արագած *Aragats* – *Aragacs* k.

Բուր *K'ur m* – *Kūra* u.

Սեվան *Sevan* – *Sevans* ez.

Վան *Van* – *Vans* ez.

Աղթամար *Aght'amar* – *Ahtamara* sala Vana ez.

4. Personvārdu dzimti nosaka attiecīgās personas dzimums. Armēņu valodā daži personvārdi var būt kā vīriešu, tā sieviešu vārdi un latviskojot tiem attiecīgi pievienojama 1. deklinācijas galotne -s vai 4. deklinācijas galotne -a.

Արշալույս *Arshalouys* – *Aršaluiss*, *Aršaluisa*

Երջանիկ *Yerdjanik* – *Jerdžaniks*, *Jerdžanika*

Վարդ *Vard* [vart^h] – *Vards* / *Varts*, *Varda* / *Varta*

4.1. Ja **vīriešu personvārds** beidzas ar patskani **a**, tas iekļaujams 4. deklinācijā un lokāms pēc šīs deklinācijas vīriešu dzimtes vārdu parauga.

Արա *Ara* – *Ara*

Հրաչյա *Hrachya* – *Hračja*

Շարա *Shara* – *Šara*

Nedaudzie **vīriešu personvārdi** ar izskaņu **-ija** arī lokāmi pēc 4. deklinācijas parauga.

Անանիա *Anania* – *Anānija*

Ամասիա *Amasia* – *Amasija*

Եղիա *Eghia* – *Ēlija*

4.2. Ja **vīriešu personvārds** beidzas ar neuzsvērtu **-e**, tas lokāms pēc 5. deklinācijas vīriešu dzimtes vārdu parauga.

Մամբրէ *Mambre* [ˈmampʰɛ] – *Mambre / Mambre*

Մանասէ *Manase* – *Manase*

4.3. **Vīriešu personvārdi**, kas beidzas ar patskani [օ], ir nelokāmi.

Կոզմոն *Kozmo* – *Kozmo*

Համոն *Hamo* – *Hamo*

Սարոն *Saro* – *Saro*

No šiem persovārdiem atvasinātie apdzīvoto vietu nosaukumi bieži vien izteiksmes ērtības labad lietojami kopā ar nomenklatūras vārdu. Կամոն *Kamo* – *Kamo pilsēta*, Հակոբ Կամարի *Hakob Kamari* – *Hakobkamarī ciems*.

4.4. Tāpat dzimtes galotnes nav īpašvārdiem, kas beidzas ar **uzsvērtiem patskaņiem [i], [e]**, ko latviešu valodā atveido ar **ī, ē**. Šie īpašvārdi netiek locīti.

Էթերի *Et'eri* – *Eterī* siev. v.

Լյուսի *Lyusi* – *Lusī* siev. v.

Մարի *Mari* – *Marī* siev. v.

Նունէ *Nune* – *Nunē* siev. v.

Մախտսի *Mahtesi* – *Mahtesī* vīr. v.

Նաիրի *Nairi* – *Nairī* vīr. v.

Րաֆֆի *Rraffi* – *Raffī* vīr. v.

Մոսի *Mosi* – *Mosī* vīr. v.

Մուշէ *Mushe* – *Mušē* vīr. v.

Վահէ *Vahe* – *Vahē* vīr. v.

Վաչէ *Vacvhe* – *Vaçē* vīr. v.

Արծնի *Artsni* – *Artsnī* a. v.

Աղավնի *Aghavni* – *Agavnī* a. v.

Գյումրի *Gyumri-Gjumrī* a. v.

Դիցմայրի *Dicmayri* – *Dicmairī* a. v.

Կոտի *Koti* – *Kotī* a. v.

Արայի *Arayi* – *Arajī* a. v.

Arī īpašvārdi, kas beidzas ar [u], kurš uzsvērtā pozīcijā

vārda beigās atveidots ar garo patskani **ū**, netiek locīti.

Գարզու *Garzu* – *Garzū* mākslinieks

Ուրարտու *Urartu* – *Urartū*, bet: *urarti*, *Urartu valsts*

Աղիտու *Aghitu* – *Agitū* p.

Starp šai punktā minētajiem nelokāmajiem īpašvārdiem var izšķirt vairākas specifiskas apakšgrupas:

a) **Īpašvārdi (uzvārdi un apdzīvotu vietu nosaukumi)**, kas beidzas ar izskaņām **-uni**, **-eni**, **-ni**, kurā uzsvērtais patskanis [i] atveidojams ar ī: Մանդակունի *Mandakuni* – *Mandakunī* usw., kā arī apdzīvotu vietu nosaukumi Էրեբունի *Erebuni* – *Erebunī*, Ցղունի *Cghuni* – *Cgunī*, Արեգունի *Areguni* – *Aregunī*, Մշենի *Msheni* – *Mšenī*, Արենի *Arteni* – *Artenī*, Արծնի *Artsni* – *Artsnī*, Աղավի *Aghavni* – *Agavnī*;

b) **sieviešu dzimtes personvārdi**, kas beidzas ar izskaņu **-ine**, kurā uzsvērtais patskanis [e] atveidojams ar ē: Արմինե *Armine* – *Arminē*, Ազրինե *Argine* – *Arginē*, Արալինե *Arpine* – *Arpinē*, Գոհարինե *Goharine* – *Goharinē*, Եսմինե *Yesmine* – *Esminē*, Եվգինե *Yevgine* – *Jevginē*, Երմինե *Yermine* – *Jerminē*, Կարինե *Karine* – *Karinē*, Ջարինե *Zarine* – *Zarinē*;

c) **sieviešu dzimtes personvārdi**, kas darināti ar izskaņu **-uhi**, kurā uzsvērtais patskanis [i] atveidojams ar ī.

Սիսակունի *Sisakuhi* – *Sisakuhī* (no vīr. v. *Sisak*)

Սմբատունի *Smbatuhi* – *Smbatuhī* (no vīr. v. *Smbat*)

Վարդանունի *Vardanuhi* – *Vardanuhī* / *Vartanuhī* (no vīr. v. *Vardan*)

Nav vēlami atveidojumi ar -ija: Տիգրանունի *Tigranuhi* – *Tigranuhija*

Tekstā nelokāmos īpašvārdus nepieciešamības gadījumā ieteicams lietot kopā ar nomenklatūras vārdu:

Ուշի *Uši ciems*, Վեդի *Vedī pilsēta*, Նիզամի *Nizamī ciems*.

E. ĪPAŠVĀRDI, KAS SASTĀV NO VAIRĀKIEM KOMPONENTIEM

Saliktus ģeogrāfiskus nosaukumus var atveidot divējādi:

a) savruppraktījumā, ja pirmais komponents ir vairākzīlbju

vārds un beidzas ar līdzskani, bet otrais sākas ar līdzskaņu sablīvējumu, kas apgrūtina vārda izrunu:

Վերին Պղղնի *Ver. Ptghni – Verin Ptgnī* a. v.

Ներքին Խնձորեսկ *Nerk' Khndzoresk Nerkin Hndzoreska* a. v.

b) koprakstījumā, kas ieteicams, ja vārdu sadurā neveidojas grūti izrunājami līdzskaņu sablīvējumi:

Մեծ Սարիար *Mets Sariar – Mecsariara* a. v.

Փոքր Սարիար *P'ok'r Sariar – Pokrsariara* a. v.

Հայ Պարիս *Hay Paris – Haiparisa* a. v.

Ռուս Պարիս *Rrus Paris – Rusparisa* a. v.

Մեծ Թաղեր *Mets T'agher – Mectagera* a. v.

Պարուլը Սևակ *Paruir Sevaka – Paruirsevaka* a. v.

Սայաթ Նովա *Sayat'Nova – Sajatnova* a. v.

Ar defisi rakstāmi uzvārdi, kuru sastāvā ir komponents փեր [ter] ('kungs', kas norāda, ka dzimtā ir bijis kāds garīdzniecības pārstāvis): Տեր Պետրոսյան *Ter Petrosjan – Ter-Petrosjans*; Տեր Ավետիսյան *Ter Avetisyan – Ter-Avetisjans*.

F. ĢEOGRĀFISKO NOSAUKUMU TULKOŠANA

Salikti ģeogrāfiski nosaukumi, kuru pirmajā daļā ir vārdi նոր 'jauns', վերին *verin* 'augšas', ներկին *nerkin* 'lejas', մեծ *mets* 'liels', փոքր *p'ok'r* 'mazs' – Ն. Գեդարար *N. Getarat – Nerkin Getarata*, Վեր. Գեդաշեն *Ver. Getashen – Verin Getašena* – dažkārt (piemēram, daiļdarbos) var tikt daļēji tulkoti *Augšas Getarata, Lejas Getarata*.

Palaikam pirmo komponentu tulko un abus komponentus raksta kopā kā salikteni:

Նոր Նախիջևան *Nor Nakhidjevan – Jaunnahidževāna* a. v.

Նոր Ջյուղա *Nor Djugha – Jaundžuga* a. v.

Նոր Արմավիր *Nor Armavir – Jaunarmavira* a. v.

Retāk lietotiem vārdiem pirmo komponentu netulko:

Նոր Խաչակապ *Nor Khachakap – Norhačakapa* a. v.

Նոր Սասունիկ *Nor Sasunik – Norsasunika* a. v.

Նոր Զնաբերդ *Nor Znaberd – Norznaberda* a. v.

Նոր Երզնկա *Nor Yernka – Norjerznka* a. v.

Հին Թաղեր *Hin Tagher – Hintagera* a. v.

Փոքր Մասրիկ *P'ok'r Masrik – Pokrmasrika* a. v.

Մեծ Մասրիկ *Mets Masrik – Mecmasrika* a. v.

Փոքր Այրում *P'ok'r Airum – Pokrairuma* a. v.

Մեծ Մանրաշ *Mets Mantash – Mecmantaša* a. v.

Մեծ Թաղեր *Mets Tagher – Mectagera* a. v.

Dažkārt daļēji tulko arī tos saliktos nosaukumus, kuru pirmajā komponentā ietverts debesspuses nosaukums.

Nedaudzos gadījumos tiek tulkota arī nosaukuma īpašvārdiskā daļa:

Արևմտյան Հայաստան *Arevmtyan Hayastan*
Rietumarmēnija

Հյուսիսային Ասորիք *Hyusisayin Asorik' – Ziemeļsīrija*

Ir vēl daži salikti vietvārdi, kas atveidojami, tulkojot abus komponentus:

Մեծ Մասիս *Mets Masis – Lielais Ararats* k.

Մեծ Հայք *Mets Hayk' – Lielā Armēnija*

Փոքր Հայք *P'ok'r Hayk' – Mazā Armēnija*

Ja armēņu īpašvārdā ietilpst nomenklatūras vārds, šo īpašvārdu atveido kopā ar nomeklatūras vārda tulkojumu vai bez tā:

Սեվանա լիճ *Sevana lich – Sevana ezers* vai *Sevans* ez.

Ja nomenklatūras vārds iekļauts nosaukumā kā salikteņa komponents, tas netiek tulkots:

Սևլիճ *Sevlich – Sevličs* (Melnezers) ez.

Սեպասար *Sepasar – Sepasara* a. v.

Վանքասար *Vank'asar – Vankasara* (*sar* 'kalns') a. v.

G. TULKOŠANAS ELEMENTI PERSONVĀRDU ATVEIDĒ

Personvārdu atveidē tradicionāli ir tikuši tulkoti uzvārdi, kas darināti ar izskaņu **-aci** / **-eci**, kas norāda uz izcelsmi:

Գրիգոր Նարեկացի (*Grigor Narekaci*) *Grigors Narekaci* vai *Narekas Grigors*, *Grigors no Narekas* dzejnieks

Հովհան Օձ նեցի (*Hovhan Odznci*) – *Hovhans Odznci*
vai *Hovhans no Odzunas / Odzunas Hovhans* teologs

Gadījumos, kad vārddarināšanas procesā ir notikušas skaņu pārmaiņas, kas apgrūtina vietvārda identifikāciju, vēlamāka ir personvārda transliterēšana, piemēram:

Մովսես Խորենացի (*Movses Khorenaci*) – nevis *Horenas Mozus*, bet *Movsess Horenaci* 5. gs. rakstnieks (nav noskaidrots, vai šis literāts nāk no Horenas vai no Hornī ciema)

Պավստոս Բուզանդ (*Pavstos Buzand*) *Pavstoss Buzands* 5. gs. rakstnieks (klūdaini dēvēts par *Bizantijas Favetu*, taču pievārds *buzand* šajā personvārdā nav saistīts ar Bizantiju, persiešu valodā vārdam *bozand* ir nozīme ‘stāstnieks’)

Citos gadījumos pieļaujama gan transliterētā, gan tulkotā forma.

Dažos gadījumos tradicionāli tikuši tulkoti pievārdi. Tas ir akceptējams.

Արա Գեղեցիկ *Ara Geghecik* – *Ara Daiļais* mitoloģisks varonis

Գրիգոր Լուսավորիչ *Grigor Lusavorich* *Grigors Apgaismotājs* Armēnijas kristianizētājs

Միքայել Մեծ *Mik'ayel Mets* – *Mihaēls Lielais* sīriešu patriarhs

Ներսես Շնորհալի *Nerses Shnorhali* – *Nersess Šnorali jeb Nersess Svētīgais* 12. gs. armēņu katolikoss

Saīsinājumi

apg. – apgabals

a. v. – apdzīvota vieta

bibl. – bibliskis

ez. – ezers

k. – kalns

kr. – krieviski, krievu-

latv. – latviski, latviešu-

p. – pilsēta

siev. v. – sieviešu personvārds

vīr. v. – vīriešu personvārds

- u. – upe
uzv. – uzvārds
val. – valoda
v. v. – vietvārds

Literatūra

Ačarjans–Ačarjans H. *Armēņu personvārdu vārdnīca* [Achar'aryan H. *Hayeren andznanneri bar 'aran*]. 1.–5. sēj., Erevāna, 1942–1962 (armēņu val.).

Armēnijas un Kalnu Karabahas autoceļi. [Karte, apdzīvoto vietu saraksts.] Erevāna, 2005 (armēņu val. un angļu val.).

Barsegjans 2006 Barsegjans H. [red.] *Terminoloģijas un pareizrakstības rokasgrāmata* [*Terminabanakan yev Ughghagrakan teghekatu*]. Erevāna, 2006 (armēņu val.).

Emins 1988 – Emins G. *Septiņas dziesmas par Armēniju*. Rīga, 1988.

Feldhūns 1974 – Feldhūns A. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā. XIII. Sengrieķu valodas īpašvārdi*. Rīga, 1974.

Hačatrijana 1973 – Hačatrijana A. Armēņu valodas fonēmu sistēma un daži transkripcijas jautājumi // *Armēnijas PSR ZA Vēstnesis*, 1973, Nr. 5 (krievu val.).

Hakobjans, Barsegjans, Melik-Bahšjans Hakobjans A. T., Barsegjans H., Melik-Bahšjans S. *Armēnijas un tās apkaimes vietvārdu enciklopēdiskā vārdnīca* [Hakobyan T' Barseghyan H., Melik' – Bakhshyan S. *Hayastani yev haracic shrdjanneri teghanunneri (hanragitakan) bar 'aran*]. Erevāna, 1986 – 200? (armēņu val.).

Keljans 2005 – Keljans E. Krievu-armēņu, armēņu-krievu vārdnīca [K'elyan E. *R'us-hayerenm, Hay-r'useren bararan*]. Krasnodara, 2005.

Kļimovičs 1992–2006 – Kļimovičs A. [Dažādi raksti par Armēniju.] // *Diena*. 1992, 7. okt., 4. lpp.; 1994, 17. febr., 3. lpp.; 1996, 14. sept., 5. lpp., 24. sept., 4. lpp., 27. sept., 1. lpp.; 1997, 7. marts, 7. lpp.; 1998, 30. janv., 5. lpp., 31. janv., 6. lpp., 5. febr., 6. lpp., 19. febr., 5. lpp., 16. marts, 18. lpp., 31. marts, 7. lpp., 16. maijs, 17.–18. lpp., 20. jūn., 8. lpp., 1999, 31. maijs, 4. lpp., 1. jūn., 6. lpp., 29. okt., 1. lpp.; 2000, 11.

maijs, 7. lpp., 26. jūn., 5. lpp., 10. jūl., 5. lpp., 2001, 21. jūn., 8. lpp.: 2002, 1. maijs, 8. lpp.; 2003, 19. febr., 9. lpp.; 2006, 30. janv., 6. lpp.

Likumi un izņēmumi. Citvalodu īpašvārdu rakstība // Literatūras mēnešraksts «Karogs», 2007. g. aprīlis, 82.–111. lpp.

Meijē 1978 – Meijē A. *Vēstule par armēņu valodas transkripciju. Pētījumi armēnistikā* [Meillet A. *Letrre sur la transcription de l'arménien. Etudes armenologiques*]. Erevan, 1978 (armēņu val.).

Muižniece 2002 Muižniece L. *Latviešu valodas praktiskā fonoloģija*. Rīga, 2002.

Petrosjans 1987 – Petrosjans H. Z. *Armēņu valodniecības vārdnīca* [Petrosyan H. Z.. *Hayerenagitakan bar 'aran*]. Erevāna, 1987 (armēņu val.).

Sīkstulis 1982 – Sīkstulis J. *Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā. XV. Arābu valodas īpašvārdi*. Rīga, 1982.

Šaginjans 2002 Šaginjans V. *Čehu-armēņu sarunu vārdnīca* [Shaginyan V. *Chekheren-hayeren zruc'aran*]. Prāga, 2002 (armēņu val.).

Urutjans 2006 – Urutjans R. *Zinātniskās transkripcijas armēņu varianti* [Ur'utyan R' *Gitakan tar 'adardzut 'yan hayeren tar 'adzever*] (armēņu val.) // *Dzahukian Readings*. Scientific session reports dedicated to the memory of academician Gevork Dzahukian, Yerevan, 2006, 191.–194. lpp.

Wiedergabe armenischer Eigennamen im Lettischen

Zusammenfassung

Mit der Zunahme der internationalen Kontakte und der Migration der ökonomisch aktiven Bevölkerung sowie der Notwendigkeit, die gesellschaftlichen Prozesse im Kaukasus in den Medien zu widerspiegeln, wird eine theoretisch begründete, einheitliche Wiedergabe armenischer Personennamen und geographischer Namen aktuell. Da im Lettischen Wiedergabe fremder Onyme traditionell nach dem phonetischen Prinzip erfolgt, und zwar, man nimmt die Aussprache und nicht die Graphik des Wortes in Acht, wird die Kenntnis der Ausgangssprache zu einer wichtigen Voraussetzung.

Von nicht geringer Bedeutung ist das Vorhandensein

---

gewisser Wiedergabeprozessen, die in Bezug auf unterschiedliche Sprachregister (im offiziellen Verkehr, in der sachkundigen Literatur, in der Kartographie usw.) funktionieren. So wird in manchen Fällen die Transliteration als Wiedergabeprozess bevorzugt.

Da die armenische Schrift und Sprache für die Mehrheit nicht verständlich ist, gewinnt die Transliteration und Transkription an praktischer Bedeutung. Im Artikel wird die Einsicht in die vorhandenen armenischen Transkriptionssysteme gegeben.

Die Armenier haben eine weite Diaspora, armenische Eigennamen kommen nicht selten über ausländische Medien in den lettischen Sprachraum. Deshalb wird im Artikel eine Tabelle mit Lautentsprechungen des Armenischen im Englischen, Deutschen, Französischen, Russischen gegeben.

Wenn man die geographischen Namen in der lateinalphabetischen Transliteration auf zweisprachigen Landkarten oder im Internet in einer ziemlich einheitlichen Form vorfindet, so sieht es beim Gebrauch der Personennamen anders aus, wo oft mehrere Varianten desselben Namen vorhanden sind. Ein nicht immer leicht zu lösendes Problem ist die Identifikation der Originalform, weil die Transliterationszeichen des öfteren die fremden Laute nur annähernd wiedergeben und weil man nicht selten gleiche Laute mit unterschiedlichen Graphemkombinationen bezeichnet.

Die bisherige Praxis weist einen bedeutenden Einfluss des Russischen als Vermittlersprache auf die Wiedergabe der armenischen Eigennamen im Lettischen auf. Das betrifft vor allem solche Phoneme wie *h* und *gh*. Im Artikel werden die Problemfälle durch zahlreiche Beispielen aus dem terminologischen Wegweiser [*Terminabanakan yev ughghagrakan teghekatu 1956–2006*, Yerevan, 2006] illustriert.

Den Kern des Artikels bildet der Vergleich der phonologischen Systeme des Ostarmenischen und des Lettischen unter dem Gesichtspunkt der Wiedergabe konkreter Laute in den Eigennamen, vor allem derjenigen, die im Lettischen nur ungefähre oder keine Äquivalente aufweisen.

Da die Eigennamen im Lettischen in das Sprachsystem einbezogen werden, und zwar der Grammatikalisierung unterliegen, wird auch dieses Thema kurz angesprochen. Ebenso die Nützlichkeit der Übersetzungselemente bei der Wiedergabe fremder Onyme.